

NIEUWSBRIEF OECUMENISCH FORUM VOOR KATHOLICITEIT
jaargang 2 nr 1 – juni 2014

Het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit wenst alle lezers van de Nieuwsbrief een gezegend Pinksterfeest!

Een katholiek Pinksterlied

*De wereld is gewonnen
door woord en geest.
Zoals het is begonnen
met Pinksterfeest,
zoals in alle talen
het is verstaan,
zo zal het zich herhalen
van nu voortaan.*

*Uit alle kerken komen
wij om U saam.
Gij schrijft door onze dromen
uw grote naam,
o God die uit de wolken
daalt in de tijd,
een licht voor alle volken
in eeuwigheid.*

*Eens zullen wij U prijzen
met reine mond
in het volmaakte rijzen
dier morgenstond,
wanneer Gij zult genezen
ons ongeduld
en altijd alles wezen
in allen zult.*

Jan Willem Schulte Nordholt

Alle talen – alle kerken – alle volken. Altijd – alles – allen. Dat zijn de sleutelwoorden van dit grandioze Pinksterlied. Het kan niet op en het houdt niet op. Wat op Pinksteren is begonnen, toen Joden uit de diaspora in Jeruzalem de woorden van de apostelen hebben verstaan, dat is de wereld doorgedaan en het gaat nog steeds de wereld door, overal waar mensen het horen en verstaan. Maar wat is dat ‘het’ dat doorgaat en zich steeds maar weer herhaalt? Daarmee kan de dichter niet anders bedoelen dan het bericht, dat de naam van Israels God onze heidense dromen doorkruist, zuivert en vernieuwt, zodat we gaan leven bij het licht dat in Christus over de wereld is opgegaan – een duidelijke verwijzing naar het *Nunc dimittis*, de lofzang van Simeon. Pinksteren viert betekent: de wereld is gewonnen (perfectum!) door Woord en Geest. Daarom niet klagen over de leegloop van onze kerken en over de teloorgang van de christelijke geloofstraditie, maar het bijbels visioen van de toekomst hooghouden en vol ongeduld uitzien naar de Dag, waarop het nieuwe Jeruzalem uit de hemel zal zijn neergedaald

en God alles in allen is. Dit is het meest katholieke Pinksterlied dat ik ken. Het stond in het Liedboek voor de kerken uit 1973 – weliswaar zonder de derde strofe, waardoor het hele lied ‘in de lucht bleef hangen’ (aldus Frits Mehrrens, die de prachtig golvende melodie erbij schreef), maar het stond er in en het werd veel en graag gezongen. Ik had gehoopt dat in het Liedboek 2013 de oorspronkelijke driestrofige versie zou worden opgenomen. Maar helaas, het hele lied is verdwenen. Het meest katholieke Pinksterlied is uit het protestantse zangrepertoire geschrapt. Onbegrijpelijk! Maar niemand zal ons beletten het te blijven zingen en zo het visioen van Pinksteren hoog te houden.

Uit de stuurgroep

Ontmoetingsdag 15 november 2014

De eerstvolgende ontmoetingsdag voor de ondertekenaars van het Katholiek Appel (en ieder wie de katholiciteit ter harte gaat) zal gehouden worden op zaterdag 15 november, net als vorig jaar in de Driehoek (naast de oud-katholieke kathedraal aan de Catharijnesingel) te Utrecht. Het onderwerp zal zijn: liturgische spiritualiteit vanuit katholiek perspectief. We proberen een verbinding te leggen tussen katholiciteit, liturgie en spiritualiteit. De liturgie van de kerk der eeuwen wil ons in contact brengen met de Eeuwige. Zij benoemt, richt en kanaliseert onze ervaring met God. Er wordt in de verschillende kerken veel geëxperimenteerd, maar niet alle ritualisering is liturgie. En niet alles is legitieme liturgie. Hoe bewaken we het katholieke gehalte van de liturgie, zonder dat het tijdloos en star wordt? Welke spirituele grondhouding is daarvoor nodig? Thomas Quartier, docent rituele en liturgische studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen en oblaat van de Sint Willibrordsabdij te Doetinchem, tevens auteur van het boek *Liturgische spiritualiteit* (Berne Media 2013), zal het thema voor ons inleiden. Daarna gaan we – zo mogelijk – in kleine groepen met elkaar in gesprek. In het middagprogramma komen andere aspecten van het thema, met name de muzikale, aan de orde. Het Vocaal Theologisch Ensemble o.l.v. Hanna Rijken zal hieraan een bijdrage leveren, evenals aan het middaggebed waarmee we de dag besluiten. De ontmoetingsdag begint om 10.30 uur en eindigt om 15.30 uur. Opgave via buro@okkn.nl of telefonisch: 033-4620875. De kosten bedragen 20 euro pp, inclusief lunch. Betaling kan geschieden door overmaking van dit bedrag op rekening NL58 INGB 0006489634, t.n.v. Oecumenisch Forum voor Katholiciteit, onder vermelding van ‘ontmoetingsdag 2014’. **NB opgeven vóór 10 november!!!**

Penningmeester

Tot onze vreugde kunnen we u mededelen dat de heer Keimpe Yska, één van de mensen van het eerste uur, zich bereid heeft verklaard het penningmeesterschap van het OFK op zich te nemen. We zijn ervan overtuigd dat de financiën bij hem in goede handen zijn.

Onderteken alstublieft het Katholiek Appel!

Momenteel bevat de lijst van ondertekenaars van het Katholiek Appel (zie onze website) 175 namen. Dat is een mooi aantal, maar onze doelstelling is nog niet bereikt. Toen het OFK van start ging (november 2012) hebben we tegen elkaar gezegd: over drie jaar moeten er onder het Katholiek Appel 300 namen staan, anders beschouwen we onze missie als mislukt. Daarom een dringende oproep aan de lezers van deze Nieuwsbrief: als u achter de visie van het OFK staat, ga dan naar www.forumkatholiciteit.nl. En teken het Katholiek Appel! Getallen zijn niet zaligmakend, maar wel een graadmeter.

Rudolf Boon overleden

Op 7 april overleed op de leeftijd van 94 jaar Rudolf Boon, dienaar van het Woord en emeritus hoogleraar liturgiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij heeft velen niet alleen de ogen geopend voor ‘de joodse wortels van de christelijke erediens’ (titel van zijn bekendste boek), maar ook voor het katholiek gehalte van het gereformeerd protestantisme. Hij was een voluit katholiek theoloog en als zodanig ook het OFK zeer toegedaan. Hij was present op de beide ontmoetingsdagen van 2012 en 2013 en riep ons op om ‘Jeruzalem’ (de joodse oorsprong van de kerk) als bron van alle katholiciteit niet te vergeten. Wij gedenken hem in dankbaarheid. Op onze website vindt u een *laudatio* ter gelegenheid van zijn 90^e verjaardag en een *in memoriam* bij zijn overlijden.

De Bijbel lezen met de kerkvaders

In de vorige Nieuwsbrief schreven we over de grote belangstelling voor de kerkvaders van de vroege kerk die momenteel alom valt waar te nemen. Begrijpelijk, want zij zijn onze gemeenschappelijke ‘vaders in het geloof’ en de sprekende getuigen van de eenheid-in-verscheidenheid van de ongedeelde kerk. De vraag werd gesteld of hier niet een taak voor het OFK ligt. Inmiddels heeft de stuurgroep deze vraag bevestigend beantwoord. Dat betekent concreet dat we in januari 2015 willen beginnen met een leesgroep over de theologie en de spiritualiteit van de vroege kerk. Er is literatuur genoeg, b.v. de onlangs verschenen publicatie van de Wereldraad van Kerken *Reading the Gospels with the Early Church* of de eveneens pas uitgekomen nieuwe Nederlandse editie van de *Didache. Het onderwijs van de apostelen*. Of de fraaie uitgave *Graan voor God. Brieven van een vroegchristelijke martelaar* (Ignatius van Antiochië). We zoeken nog naar een patristicus die ons daarbij wil begeleiden. Op de ontmoetingsdag in november volgt nadere informatie. Maar geïnteresseerden kunnen zich nu al opgeven bij Hans Kronenburg (j.kronenburg@kpnplanet.nl).

Spreekbeurten

Als u voor het komende seizoen nog op zoek bent naar een interessant onderwerp voor een gemeente- of parochieavond: denk eens aan het thema katholiciteit. *Word toch katholiek* zou een prachtige titel kunnen zijn! De leden van de stuurgroep zijn beschikbaar als inleiders. Onze ervaring is dat het onderwerp heel wat gesprekstof oplevert. Contactadres: Hans Kronenburg, telefoon 030-6950683, e-mail j.kronenburg@kpnplanet.nl

Signalen van katholiciteit

Ook deze keer een kleine greep uit de signalen van katholiciteit die in de eerste helft van 2014 vielen waar te nemen.

Oosterhuis, De Korte en Augustinus

In het *Nederlands Dagblad* van 18 januari stond een column van mgr Gerard de Korte, getiteld *Lichaam van Christus*. Het ging over een TV-gesprek tussen Antoine Bodar en Huub Oosterhuis. Volgens laatstgenoemde is er momenteel in de rooms-katholieke kerk sprake van een overaccentuering van de eucharistie, de sacramentele gemeenschap met Christus, ten koste van de even katholieke waarheid dat de christelijke gemeenschap geroepen is zelf lichaam van Christus te zijn. De suggestie daarbij is dat conservatieven de eerste visie aanhangen en progressieven de tweede. De Korte schrijft daarover: ‘Waarom worden het eucharistisch brood als lichaam van Christus en de kerk als lichaam van Christus zo tegen elkaar uitgespeeld? Het is toch een oudchristelijk gegeven dat de gelovige door het ontvangen van de communie als lichaam van Christus zelf wordt opgebouwd tot ledemaat binnen het lichaam van de Heer. In dit opzicht gaat het niet om een tegenstelling, maar om een gelaagde werkelijkheid. Met de woorden van Augustinus: ‘Ontvang wat je bent en word wat je ontvangt’. Dit is precies waar het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit voor staat: die twee

benaderingen bij elkaar houden. Dat is katholiek! Ik nodig mgr De Korte, die onze gast was bij de presentatie van het Katholiek Appel, uit lid te worden van het OFK en het Katholiek Appel te ondertekenen. Die uitnodiging geldt trouwens evengoed Huub Oosterhuis. Augustinus zou zich over hun lidmaatschap verheugen!

Brief van Plaisier aan de bisschoppen

De scriba van de Protestantse Kerk in Nederland, dr. Arjan Plaisier, heeft in april als onderdeel van een bezinningsproces aangaande het ambt zeven brieven over het ambt geschreven, onder meer aan de predikanten, de ouderlingen en de diakenen. Bijzonder is dat de zesde brief gericht is aan de Nederlandse (rooms-katholieke) bisschoppen. Daarmee doet Plaisier een oprechte poging om de steeds weer stagnerende discussie over het ambt, het eigenlijke knelpunt in de oecumene, open te breken. Hij begint met vragen te stellen aan zijn eigen traditie: hebben protestanten niet de neiging om een tegenstelling te zien tussen gezag en vrijheid? Staat in de protestantse ambtstraditie het collegiale aspect van het ambt het persoonlijke niet in de weg? En is er onder protestanten niet te weinig besef van het ambt als drager van eenheid? Terechte en zeer herkenbare vragen. Hij stelt echter ook kritische vragen aan de (rk) bisschoppen: of in hun ambtspraktijk wel voldoende doorzichtig wordt dat het ambt ten diepste dienst aan Christus is en of het collegiale karakter van hun ambt wel voldoende accent krijgt. De derde vraag, de meest spannende, betreft het ambt als teken van verbinding met de katholieke kerk, het katholiek gehalte van het ambt dus.

Opmerkelijk is dat de auteur dan ineens in de wij-vorm gaat spreken: ‘wij’ (bedoeld is: protestanten, J.K.) ‘zijn als kerken op dit moment niet ten volle katholiek (*nota bene*, JK). Juist daarom willen we onze ambten verstaan als open handen naar de gehele christenheid. In het bijzonder naar u, met wie we een gezamenlijke geschiedenis hebben van 1500 jaar. Kunnen wij elkaars ambten erkennen als deze open handen, als diensten die God gebruikt in de apostolische missie, ook zonder elkaars ambtsvisie ten volle te delen?’ De brief besluit met de opmerking dat we in onze post-christelijke wereld niet meer gescheiden kunnen optrekken. We zijn terug bij af, d.w.z. terug bij de zending van de apostelen, terug bij elkaar. ‘Dat stelt ons protestanten voor de vraag of wij uw bisschoppen (en de paus) als apostolische getuigen zien. Aan u de vraag of u zo onze dominees kunt erkennen. Onder andere daarover voeren we graag het gesprek met u’.

De brief getuigt van zelfkritiek en oecumenische openheid. Maar of de bisschoppen er positief op zullen reageren? De (rk) theoloog Hendro Munsterman heeft er in het *Nederlands Dagblad* van 23 april op gewezen, dat de erkenning waar Plaisier om vraagt nauwelijks problemen zal oproepen. Natuurlijk zullen de bisschoppen de bijzondere diensten die de protestantsen aan hun ambtsdragers toekennen als door God gebruikte diensten erkennen. Maar ‘dat betekent nog geen erkenning van het protestantse ambt als kerkelijk ambt in de katholieke (bedoeld is: rooms-katholieke, J.K.) zin van het woord. Een waarachtige erkenning zou betekenen dat onze verschillende ambtstheologieën niet meer kerkscheidend zijn’. Om zover te komen moet er overeenstemming zijn over een aantal lastige vragen: behoort het drievoudig ambt van bisschop, presbyter en diaken tot de wezenskenmerken van de kerk van Christus? Kunnen protestanten een vorm van bisschopsambt aanvaarden en zo ja, onder welke voorwaarden? En zou zo’n bisschopsambt voor de RK-kerk aanvaardbaar zijn?

Kortom, aldus Munsterman, Plaisier vraagt om een erkenning die eigenlijk geen erkenning is. Ik voeg daar aan toe: willen protestanten en rooms-katholieken ooit zo ver komen dat ze elkaars ambten erkennen, dan zullen ze beiden eerst *katholiek* moeten worden en samen op zoek moeten gaan naar een drievoudig ambt dat voor beiden aanvaardbaar is. Zou het een idee zijn om daarvoor eens naar de oud-katholieke ambtsopvatting te kijken? Die is geënt op de

vroeg-christelijke traditie en vormt een synthese van de goede dingen van Rome en de goede dingen van de Reformatie. Een dialoog tussen Rome, de Reformatie en de Oud-katholieken over het ambt zou de oecumene wel eens een heel eind verder kunnen helpen!

De katholieke Nijhoff en het Pinksterfeest

Op 14 mei werd tijdens een symposium aan de VU een opmerkelijk boek gepresenteerd: *Hun God de mijne? Over de God van Gerrit Achterberg, Hendrik Marsman, Martinus Nijhoff en Ida Gerhardt*, geschreven door dr. Martien Brinkman, hoogleraar oecumenische/interculturele theologie. Van de vier daar gehouden inleidingen wil ik er één uitlichten: die van drs Gerda van de Haar, redacteur van het literair tijdschrift *Liter*. Op het spoor gezet door Brinkman legde zij namelijk een buitengewoon boeiend verband tussen de dichter Nijhoff en het thema katholiciteit. Dat is verrassend, omdat Nijhoff – indien al christelijk – meestal als (vrijzinnig) protestant beschouwd wordt, steevast met een verwijzing naar zijn beroemde gedicht *De moeder de vrouw* ('Ik ging naar Bommel om de brug te zien...') en het gegeven dat Nijhoffs moeder heilssoldate was. Van de Haar: 'Het werk van Nijhoff is nogal eens tegen die protestantse achtergrond beschreven, met een psalmenzingende moederfiguur en met een heilssoldate die ook iets met de biografische moeder te maken heeft'. Maar het is de vraag of die interpretatie klopt. Wie zijn lekenspielen analyseert - het kerstspel *De Ster van Bethlehem*, het paasspel *De dag des Heren* en het vooral pinksterspel *Des Heilands tuin* - ontdekt een Nijhoff die de taal spreekt van de vroege kerk, het credo en de vroeg-middeleeuwse hymnen. Van de Haar: 'In het paasspel daalt Christus na zijn kruisdood zegevierend neer in het dodenrijk, om Adam en Eva en alle ouden uit de kluisters van de dood te verlossen. Dat is gewoon de taal van het oude credo: ik geloof in Jezus Christus, gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle'. Maar hier is de hel nog niet vergeestelijkt tot de angsten en de pijnen die Jezus aan het kruis geleden heeft, zoals in het gereformeerde (niet het lutherse!) protestantisme. Verder spelen in het Pinksterspel vroeg-middeleeuwse hymnen een sleutelrol: op cruciale momenten worden door het koor het *Veni creator Spiritus* (Kom, Schepper, Geest) en de sequentie *Veni sancte Spiritus* (Kom, heilige Geest) gezongen. En de vier heidense Sybillen, die aan het slot van het spel hun boeken met voorspellingen aanbieden aan de apostelen, blijken - net als bij de vroegchristelijke apologeten - getuigen van Christus te zijn. Inderdaad, de manier waarop Nijhoff bijbelse en christelijke motieven heeft verwerkt in deze liturgische spelen (maar ook elders in zijn werk) ademt de geest van het vroege christendom. En wat Nijhoffs moeder betreft, 'die was helemaal niet alleen maar die heilssoldate', aldus Van de Haar. Zeker, nadat ze zich in 1902 bekeerd had tot het christendom (voor die tijd voelde ze zich aangetrokken tot de theosofie) was ze lange tijd lid geweest van het Leger des Heils. Maar wat Van de Haar niet wist is dat Johanna Nijhoff - Seijn, toen haar zoon Martinus 24 jaar was, overgegaan is tot het katholicisme, 'waar zij op een even missionaire als diakonale manier gestalte aan gaf als toen toen zij heilssoldaat was.' (...) 'Maar dat was mij allemaal ontgaan, tot ik door Brinkman op het spoor was gezet. Ik ben dan ook protestant, en dit vertellen wij blijkbaar niet aan elkaar door'. Dat Nijhoff de *sensus catholicus* thuis had opgesnoven blijkt uit het gedicht *Een woord van dank*, opgedragen aan pater Franciscus Josephus Bonaventura Kruitwagen, o.f.m., een huisvriend van zijn ouders die veel samenwerkte met zijn (niet-kerkelijke) vader en ook de uitvaart van zijn moeder geleid had:

Een woord van dank

O kenner van het Oude Boek,
o volger van het Kruis,
de vrede kwam met uw bezoek
in 't ouderlijke huis.

Mijn moeder bood u de avondspijs,
mijn vader vulde uw glas,
en 't was me, of ik in 't Paradijs
of in Bethanië was.

Maar de innigste gedachtenis
die ik in mij bewaar
dagtekent van een dodenmis
met u op het altaar.

Mijn moeder, tijdens de litanie,
is hemelwaarts gegaan,
en mijn vader raakte met de stugge knie
voor het eerst de aarde aan.

Aanvaard de dank, getrouwe vriend,
van een gezegend huis.
Gij hebt als kandelaar gediend
voor 't licht van Boek en Kruis.

Van de Haar concludeert: "Hoe dan ook, als het over Nijhoffs 'christendom' gaat, dan moeten wij denken aan een levenshouding en aan religieuze opvattingen die mede getekend zijn door de beseffen van de oude, nog ongedeelde kerk".

Nog even terug naar Nijhoffs Pinksterspel *Des Heilands tuin*. Ooit hebben we dat opgevoerd met een groep leden van 'De jonge kerk'. De tekst nog weer eens doorlezend raakte ik steeds meer overtuigd van het gelijk van Gerda van de Haar. Het spel wemelt van katholieke noties. Niet alleen de beide reeds genoemde hymnen, die de stem van de kerk der eeuwen, symboliseren, en de vier sybillen, symbolen van de universaliteit van het heil, komen we er in tegen, ook alle grote katholieke elementen: de twaalf apostelen en hun wereldwijde opdracht (met Petrus in de hoofdrol!) Maria, het Magnificat, de tien geboden, de zeven Geestesgaven en tenslotte het Onze Vader, waar het spel mee eindigt.

Op weg naar Pinksteren, aansluitend bij het lied waar deze Nieuwsbrief mee begon, eindig ik met misschien wel het meest katholieke fragment uit het Pinksterspel, waarin Maria aan de andere apostelen haar visioen van de kerk vertelt:

*Broeders, hoort toe. Hoort welk een groots visioen ik kreeg
toen uw gezamenlijk gebed ten hemel steeg.
Ik zag gebouwd worden een huis zo ruim van wanden
dat het bevatten kon de volken aller landen.
Gegrondvest op een rots, hief het zijn dakgewelf
wijd over de aarde heen gelijk de hemel zelf.
In dit huis, hoorde ik, werd gesproken en gezongen.
Maar zie, hoewel men sprak en zong in vele tongen,
Het was of uit één mond de bede werd herhaald
die mij reeds boven de ingang tegen had gestraald:
o Lam Gods, gij die zonde wegneemt, geef ons vrede.*

afmelden

Deze nieuwsbrief verschijnt op onregelmatige tijden, in elk geval twee keer per jaar en verder als er aanleiding voor is. Wie een bijdrage wil leveren in de vorm van een (kort) artikel, een opiniestuk of een bericht kan dat per e-mail kenbaar maken bij onze webmaster: ds. Lieske Keuning ae.keuning@ziggo.nl. Op dat adres kunt u zich ook afmelden als u deze nieuwsbrief niet langer meer wilt ontvangen.